

Taustamateriaali: Kasvatus ja koulutus on sukupuolitietoista kaikilla asteilla

Lukuaika 5 min

Sukupuolen mukaisen eriytymisen eli segregaation purkaminen

Ongelma: Koulutusalojen eriytyminen sukupuolen mukaan on Suomessa erittäin jyrkkää ([THL](#)). Eriytyminen alkaa jo perusopetuksessa, missä pojat valitsevat enemmän matematiikan ja luonnontieteiden opintoja, tytöt kieliä. Toisella asteella terveys- ja hyvinvointialan opiskelijoista naisia oli 85 prosenttia kun tietojenkäsittelyn ja tietoliikenteen alan opiskelijoista 87 prosenttia oli miehiä vuonna 2020. Korkea-asteella miesten osuus oli suurin tietojenkäsittelyn ja tietoliikenteen (ICT) aloilla (78 % yliopistoissa, 80 % ammattikorkeakouluissa), naiset puolestaan muodostivat enemmistön terveys- ja hyvinvointialoilla (84 % ammattikorkeakouluissa) ja kasvatusalalla (82 % yliopistoissa) vuonna 2019. ([Tasa-arvotiedon keskus](#).)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 velvoittavat tasa-arvoa edistävien oppimateriaalien valintaan. Kuitenkin tasa-arvobarometriin ([2017](#)) vastanneista opiskelijoista kolmasosa koki, että opetusmateriaaleissa esiintyy sukupuolistereotypioita eli kaavamaisia käsityksiä siitä, millaisia miesten ja naisten pitäisi olla. Naiset kokivat näin useammin (36 %) kuin miehet (25 %). Oppikirjojen sukupuolijäsenystä koskevan kartoituksen ([2010](#)) mukaan miehet olivat enemmistönä esillä kaikkien tutkittujen oppiaineiden materiaaleissa ja kaikilla luokka-asteilla. Erot olivat systemaattisia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä tai etnisiä vähemmistöjä ei ollut esillä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Myös tuoreemmissa tutkimuksissa on havaittu, että oppikirjojen kuvissa ja teksteissä esiintyy enemmän maskuliinisia kuin feminiinisiä hahmoja ([Perttu 2019](#)), eikä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta ole aina käsitelty ([Kuosa 2022](#)).

Koulutuksen eriytyminen heijastuu työmarkkinoille. Sukupuolitietoinen koulutus ja ohjaus laajentaa mahdollisuuksia sijoittua ammattiin sukupuolelle epätyypillisellä alalla. Eriytymistä tutkineen [SEGLI-hankkeen](#) mukaan koulutuksen sukupuolenmukainen jakautuminen johtuu mm. siitä, että ennen ensimmäisiä koulutusvalintoja ei juurikaan tutustuta työelämään, ja naisille ja miehille tulevat tutuiksi eri alat. Sukupuolittuneet mielikuvat eri ammateista vaikuttavat valintoihin, kun laajaa ja syvällistä tietoa ei ole. Tällöin korostuvat stereotyyppiset käsitykset miehille ja naisille sopivista töistä, mikä muovaa nuorten käsityksiä itselleen mahdollisiksi nähdystä ammateista.

Ratkaisu: Koulutuksessa tuotettua sukupuolen mukaista eriytymistä voidaan lieventää [sukupuolitietoisella kasvatuksella](#). Sukupuolitietoisessa kasvatuksessa ja opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja puretaan niitä. Ilman sukupuolitietoista lähestymistapaa oppilaitoksissa saatetaan opetuksen ja ohjauksen käytännössä uusintaa perinteisiä käsityksiä sukupuolten eroista, oppimisesta ja sukupuolelle tyypillisistä mieltymyksistä ja käyttäytymispiirteistä. Nämä oletukset tyttöjen ja poikien eroista kaventavat oppilaiden mahdollisuuksia tehdä koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviä valintoja aidosti vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden pohjalta. Eri oppiaineisiin liittyvät suhtautumistavat syntyvät jo varhain, minkä vuoksi sukupuolitietoisuus on varmistettava kaikilla asteilla. ([OPH tasa-arvotyön opas](#).)

Toimenpiteet: Varmistetaan, että koulutuksella puretaan sukupuolen mukaista eriytymistä.

- Lakeihin varhaiskasvatuksesta, perusopetuksesta, ammatillisesta ja lukiokoulutuksesta sekä lakiin vapaasta sivistystyöstä lisätään vaatimus kasvatuksen ja opetuksen sukupuolitietoisuudesta.

- Kaikkien koulutusasteiden oppikirjoille tehdään sukupuolivaikutusten arviointi, jolla varmistetaan, että kirjoissa näkyy moninaisia ihmisiä moninaisissa rooleissa.
- Tuetaan erityisesti tyttöjen ja naisten hakeutumista luonnontieteiden, matematiikan ja tekniikan aloille.

Seksuaalihäirinnän, kiusaamisen ja väkivallan vastainen työ kouluissa

Ongelma: Kouluterveyskyselyjen perusteella tyttöjen kokema seksuaalihäirintä on lisääntynyt viime vuosina merkittävästi. Vuoden 2019 kyselyssä noin kolmasosa tytöistä kertoi kokeneensa seksuaalihäirintää ja vuoden 2021 kyselyssä noin puolet. Nousu on merkittävä ja huolestuttava. Myös vammaiset lapset ja nuoret sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kokevat häirintää ja seksuaaliväkivaltaa muita useammin. ([STT 2022.](#))

Syrjintä, sukupuoleen perustuva häirintä ja seksuaalihäirintä ovat kiellettyjä oppilaitoksissa ([tasa-arvolaki 7§ ja 8 b§](#)). Laki ([5 a§](#)) velvoittaa, että tasa-arvosuunnitelmissa tulee kiinnittää erityistä huomiota seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Tasa-arvovaltuutetun eduskuntakertomuksen ([2022](#)) mukaan ennaltaehkäisyn veloitteet ja hyvät käytännöt ovat kuitenkin edelleen usein epäselviä koulumaailmassa.

Ratkaisu: Oppilaitoksissa tapahtuvaan häirintään puuttumista on tehostettava. Tasa-arvovaltuutetun mukaan ([5.6 suosituksen](#)) tasa-arvolain oppilaitoksia koskeissa syrjinnän erityiskielloissa on todettava nimenomaisesti, että tietoon tulleeseen häirintään puuttumatta jättäminen katsotaan syrjinnäksi. Tämä vastaisi työnantajilla jo olevaa veloitetta. Tasa-arvolaisissa ([8 d§](#)) ja yhdenvertaisuuslaissa ([14 § 2 mom](#)) on säädetty, että työnantajan menettelyä on pidettävä syrjintänä, jos työnantaja saatuaan tiedon siitä, että työntekijä on joutunut työssään häirinnän kohteeksi, laiminlyö ryhtyä käytettävissään oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi. Lakia tulee tiukentaa siten, että se määrittelee myös oppilaitoksen toiminnan syrjinnäksi, jos oppilaitos ei puutu häirintään.

Opettajien ja rehtoreiden osaamista häirinnän tunnistamisessa on vahvistettava täydennyskoulutuksilla. Henkilökunnalla ja koulun johdolla tulee olla ammattitaitoa ennaltaehkäistä, ja puuttua häirintään sekä antaa häirintää kohdanneille heidän tarvitsemaansa apua ja tukea.

Toimenpiteet: Sukupuoleen perustuvan ja seksuaalihäirinnän, kiusaamisen sekä väkivallan vastaista työtä kouluissa tehostetaan osana tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä.

- Oppilaitoksen toiminta määritellään syrjinnäksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaissa, jos oppilaitos ei puutu häirintään (tasa-arvolain 8 d §:n ja yhdenvertaisuuslain 14 §:n mukaisesti).
- Vahvistetaan täydennyskoulutuksilla opettajien ja rehtoreiden osaamista häirinnän tunnistamisessa.

Tasa-arvo-osaamisen varmistaminen kaikilla asteilla

Ongelma: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Jokaisen oppiaineen tulee edistää sukupuolten tasa-arvoa. Myös lukion opetussuunnitelman perusteissa ja ammatillisten tutkintojen perusteissa sitoudutaan monin tavoin tasa-arvon edistämiseen. Nykyisellään tämä ei vielä toteudu.

Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuutta opettajankoulutuksessa vuosina 2008–2011 selvittäneen [TASUKO-hankkeen](#) mukaan sukupuolten tasa-arvon edistäminen koettiin yliopistoissa usein

harrastuneisuuskysymykseksi, ei velvollisuudeksi. Tämä on ongelma koulutuksen yhdenvertaisuuden kannalta. [Tasa-arvovaltuutettu](#) selvitti vuonna 2020 opettajaksi opiskelevien tasa-arvo-osaamista kyselyllä, jonka perusteella sukupuolten tasa-arvon edistämisen tärkeys on laajasti tiedostettu opettajankoulutuksessa. Useissa vastauksissa nousi kuitenkin esiin, että tasa-arvon edistämistä koskevat kysymykset on sisällytettävä selkeämmin opetussuunnitelmiin, jotta ne huomioitaisiin myös opettajankoulutuksessa kokonaisvaltaisesti. Myös opettajaksi opiskelevat ovat tuoneet esille, että sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä tulisi käsitellä kattavammin opettajankoulutuksessa. Tuoreen selvityksen ([2022](#)) mukaan sukupuolten tasa-arvon edistämisessä on vielä paljon tehtävää suomalaisissa korkeakouluissa. Ajantasaista selvitystä opettajankoulutuksen ja täydennyskoulutuksen tasa-arvoisällöistä ei ole.

Ratkaisu: Sukupuoli- ja tasa-arvotietoista opetusta ja kasvatusta voidaan toteuttaa ainoastaan silloin, kun jokaisella opettajalla ja muulla kasvatushenkilöstöllä on riittävä osaaminen ja valmius. Tämä edellyttää opiskelijoiden kouluttamista sekä kasvattajien ja opettajien täydennyskoulutusta sukupuolesta, sukupuolten tasa-arvosta ja sen edistämisestä.

Toimenpiteet: Varmistetaan korkeakoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa varhaiskasvattajien, opettajien ja oppilaanohjaajien tasa-arvo-osaaminen kaikilla asteilla.

- Tehdään selvitys opettajien perus- ja täydennyskoulutusten tasa-arvoisällöistä.
- Edistetään, että koulutukseen ja täydennyskoulutukseen sisältyy pakollisena sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia käsitteleviä kursseja.
- Järjestetään velvoittavia koulutuksia tasa-arvosuunnitteluelvoitteen toimeenpanosta.

Seksuaalikasvatuksen kehittäminen ja suostumus osana seksuaalikasvatusta

Ongelma: Suomalaisessa seksuaalikasvatuksessa on paljon hyvää, mutta edelleen parannettavaa on erityisesti seksuaalikasvatuksen tasa-arvoisen tarjoamisen sekä sisällön normatiivisuuden vähentämisen suhteen. Seksuaalikasvatuksessa on panostettava laadukkaisiin ja ajankohtaisiin opetuksen sisältöihin, jotka huomioivat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden, purkavat stereotyyppioita ja käsittelevät seksuaaliterveyttä moniulotteisesti. Seksuaalikasvatuksen laatu tulee taata alueellisesti kaikissa oppilaitoksissa. ([Seksuaalioikeusverkosto](#).)

Istanbulin sopimuksen [toimeenpanosuunnitelma](#) velvoittaa vahvistamaan opettajien ja kasvattajien ammattitaitoa ja valmiuksia seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja kehollisen koskemattomuuden käsittelyn osalta varhaiskasvatuksesta lähtien. Seksuaalirikoslainsäädännön uudistus [suostumusperustaiseksi](#) edistää itsemääräämisoikeutta, mutta sen toteutuminen käytännössä edellyttää suostumuksen näkymistä läpileikkaavasti yhteiskunnassa ja kulttuurisissa käytännöissä. Koulujen seksuaalikasvatuksella on merkittävä asema seksuaaliväkivallan ehkäisyssä ja sen tunnistamisessa.

Ratkaisu: [Tasa-arvovaltuutettu](#) katsoo, että varhain aloitetulla seksuaalikasvatuksella voidaan tehokkaasti ehkäistä seksuaaliväkivaltaa ja häirintää. Suostumusperustaisuus tulee ottaa seksuaalikasvatuksen lähtökohdaksi. Opetussuunnitelman perusteita uudistettaessa tulee vahvistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja kehollisen koskemattomuuden, mukaan lukien suostumuksen, käsittelyä ikätasoisesti ja määrittellä tarvittavat kriteerit. OPH:n ja THL:n julkaisemat kasvatuksessa ja opetuksessa käytettävät oppaat tulee päivittää siten, että ne sisältävät ajanmukaisen suostumuksen käsitteen ja sen käsittelyn ikätasoisesti. Esimerkkiä voidaan ottaa Ruotsista, missä on uudistettu opetussuunnitelmaa luomalla seksuaalisuuden, suostumuksen ja ihmissuhteiden [kokonaisuus](#). Kyseessä on läpileikkaava opintokokonaisuus kaikille opintoasteille sisältäen opetusmateriaalit ja opettajien tukimateriaalit.

Toimenpiteet: Koulujen seksuaalikasvatuksessa vahvistetaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja kehollisen koskemattomuuden, mukaan lukien suostumuksen, käsittelyä.

- Seksuaalikasvatuksessa puretaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvia normeja.
- Seksuaalikasvatusta kehitetään ja yhdenmukaistetaan eri puolilla maata.

Tyttöjen lisääntyneeseen pahoinvointiin puuttuminen

Ongelma: Kouluterveyskyselyn (2021) tulokset osoittavat, että suomalaiset tytöt voivat huonommin kuin kertaakaan viiteentoista vuoteen. Koulu-uupumuksen taso on sekä peruskoulua että lukiota käyvillä tytöillä korkeampi kuin koskaan aiemmin. Vuonna 2017 joka viides tyttö oli elämänsä erittäin tyytyväinen, nyt näin kokee vain joka kahdeksas tyttö. Poikien tyytyväisyys ei ole muuttunut, ja joka kolmas poika on elämänsä erittäin tyytyväinen. Yli puolet helsinkiläisistä lukiota käyvistä tytöistä kokee uupumusasteista väsymystä ja lähes joka toinen riittämättömyyttä opiskelijana. Alemmasta sosioekonomisesta taustasta ja maahanmuuttajataustasta tulevat nuoret voivat entistä huonommin. Bridging the GAPS-pitkittäistutkimuksen (2018→) mukaan lähes puolella nuorista sekä masennus että koulu-uupumus ovat voimakasta ja lisääntyvät lukion aikana. Tutkimuksessa ei pystytty tunnistamaan yhtään nuorten ryhmää, joilla masennus tai uupumus olisi vähentynyt peruskoulun lopusta lukion loppuun.

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle (2022) tuodaan esille, että tyttöjen kasvuympäristössä on useita turvallisuutta heikentäviä tekijöitä. Tytöt kokevat huoltapitävien aikuisten taholta henkistä ja fyysistä väkivaltaa poikia useammin ja myös todistavat kodeissa perheenjäsenten välistä väkivaltaa useammin kuin pojat. Kokemukset seksuaalisesta ahdistelusta ja häirinnästä olivat lapsiuhritutkimusten mukaan pitkään laskussa 1980-luvulta lähtien, kunnes yleistyivät Kouluterveyskyselyissä 2019–2021. Vuonna 2021 jopa puolet tytöistä kertoi kokeneensa häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua viimeisen vuoden aikana. Seksuaalista väkivaltaa on kokenut lähes joka viides tyttö. Seksuaalista häirintää tytöt ovat kokeneet erityisesti internetissä, mutta myös julkisissa tiloissa.

Ratkaisu: Suomessa on käynnistettävä tyttöjä tukevia ohjelmia ja panostettava tyttöjen turvalliseen kasvuympäristöön, ehdottaa tasa-arvovaltuutettu. Pahoinvointiin on puututtava kouluissa, jotta tavoitetaan koko ikäluokka. Jos tyttöjen turvattomuuden ja uupumisen kokemuksiin ei puututa ajoissa, ongelmat voivat kärjistyä opiskelu- ja työikäen tultaessa.

Toimenpiteet: Ennaltaehkäistään ja puututaan mahdollisimman varhain tyttöjen lisääntyneeseen masennukseen, ahdistukseen ja syömishäiriöihin esimerkiksi vahvistamalla oppilaanohjausta ja kouluterveydenhuollon kuraattori- ja psykologipalvelujen saavutettavuutta.